

KnutHamsun bir dəfə sorğuya cavab verərkən, vaxt öldürmək üçün yazdığını qeyd edib. Fikrimcə, o hətta səmimi olsa belə, yanılır. Yazıçılıq, elə həyatın özü kimi, nəyisə dərk etmək məqsədilə çıxdığın yoldur. Bu, metafizik macərədir: Kainat haqda məhdud deyil, tam təsəvvür əldə etmək üçün gerçəkliyi dolaylı yolla dərk etmək vasitəsidir. Yazıçı varlığın üst və alt qatlarını birləşdirən ciğrə qədəm qoyur və nəticədə özü də bu ciğrə çevrilir. Mən yazmağa çaşqınlıq və şübhələr içində başlamışdım, müxtəlif ideyalar, təəssüratlar, müşahidələr bataqlığında çapalayırdım. Hətta günü bu gün də özümü, sözün əsl mənasında, yazıçı saymıram. Mən sadəcə öz həyat hekayəsini söyləyən bir adamam və bu hekayə davam etdikcə, onun tükənməz olduğunu hiss eləyirəm.

O, bəşəriyyətin təkamülü kimi sonsuzdur. Bu, öz içini çevirib üzə çıxarmaqdır, gözəgörünməz üfüqlərdə dolaşmaq və birdən öz həkayətinin danışdığından daha maraqlı olduğunu kəşf etməkdir. Bütün sənətlərə məxsus olan bu keyfiyyət ona metafizik çalar gətirir, onu zamanın, məkanın fəvqünə qaldırır və ya ümumi Kainat proseslərinə qoşur. İncəsənətin "müalicəviliyi" elə budur: mənə, məqsədsizlik, sonsuzluq. Mən ilk addımlarımdan bildirdim ki, məqsəd deyilən heç bir şey yoxdur. Ən az iddia etdiyim, bütöv oları qavramaq, hər fraqmentdə, hər kitabda ancaq hiss elədiklərimi çatdırmağa çalışmaq. Bu duyğular mənim sərgərdan həyatımın yaddaşı kimi peyda olur, mənə həyata daha dərinləndirən baş vururam: həm keçmişə, həm gələcəyə. Bax beləcə, dərin qatlara vardiyyə mənə dindən və ehkamlardan da üstün olan bir inam yaranır. Mən öz yazıçı taleyimə get-gedə daha etinasız oluram, ancaq insan qismətimə daha çox güvənirəm. Yazmağa təzə başlayanda heyran olduğum Nitsşenin, Dostoyevskinin, Hamsunun, hətta Tomas Mannın üslubunu cidd-cəhdlə öyrənirdim. Halbuki indi Tomas Manna adı bir peşəkar, öz işinin ustası olan bənnə, ağır yükü cidd-cəhdlə dardan at kimi, eşşək kimi baxıram. Məni üzən sirin – necə yazmağın açarını tapmaq üçün müxtəlif yazı tərzlərini yamsılamağa çalışırdım. Bu, onunla nəticələndi ki, axırda dalana dirdim, ümidimi itirdim. Məsələ onda idi ki, içimdəki yazıçını heç cür insandan ayıra bilmirdim və yaradıcılıq uğursuzluğumu taleyin uğursuzluğu hesab edirdim. Uğursuzluq isə baş verməmişdi. Anlamışdım ki, mən bir heçəm, ondan da pis – sıfırdan aşıyıram.

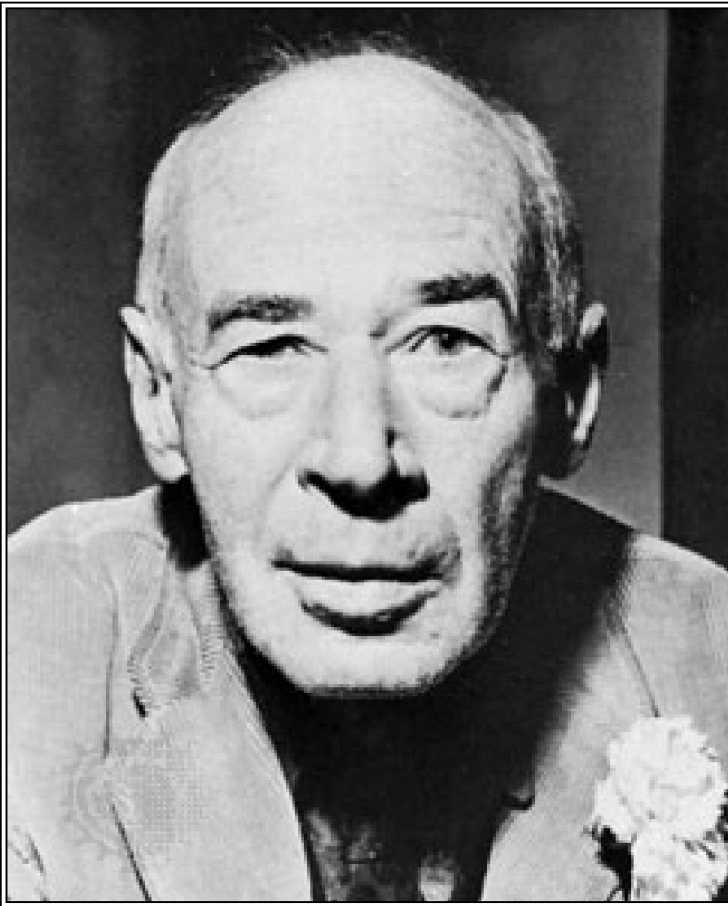
Bax bu nöqtəyə çatanda sanki ölü Sarqas dənizinin ortasında dayanıb həqiqəti yazmağa başladım. Yiğdiqlərimin hamısını – hətta üzərində əsdiklərimi də dənizə atıb sıfırdan başladım. Öz səmimi eşitəndə vədə gəldim: mənə heyran edən bu səsin məxsusluğu, digərlərininki-nəoxşamaması, unikal olması idi. Yazdığımı kimin necə qiymətləndirəcəyi mənim heç vecimə də deyildi. "Yaxşı", "pis" sözlərini lüğətimdən çıxardım. Bütün sənət seltənətinə, bədii ələmə baş vurdum, bunun məniyyəti, etika, utilitarlıqla heç bir əlaqəsi yox idi. Həyatımın özü sənət əsərinə çevrildi. Yenidən bütövləşib özümü tapdım. Kitablara inansaq, dzen-buddizmə qoşulanların keçirdiyi hissi yaşadım. Bunun üçün mən biliklərə nifrət etməli, hər şeyin öteri olduğunu anlamalı, hər şeyi məhv etməli,

ümitsizliyi dadıb bəşəriyyəti, necə deyirlər, özümə ölüm diaqnozu qoymalı idim və yalnız o zaman özümü duya bilirdim. Uçurumun kənarına yaxınlaşıb qararıya atılmalı oldum. Mən gerçəkliyin adını çəkdim, amma bilirəm ki, yazıçı olmadan ona heç cür yaxınlaşmaq mümkün deyil. İndi az öyrənib çox anlayıram, amma bunu qadağan olunmuş üsulla edirəm. Səmimi olmaq qabiliyyətinə daha əminliklə yiyələnirəm. Məndə anlamaq, sezmək, araşdırmaq, birləşdirmək, ad qoymaq, faktları təyin və ifadə etmək bacarığı artır, özü də

çəkilib qalanların nəzərindən itəndən sonra başlayır.

Heç kim məni yazmağa və ya yazmamağa məcbur etmir, daha məcburiyyət tanımıram və öz yazıçılıq məşğuliyətimdə müalicəvi heç nə tapmıram. Elədiklərimin hamısı ancaq bir məqsədə – həzz almağa xidmət edir, yetişdirdiyim meyvələr ağacdakı kimi özləri deyib yerə tökülür. Onların haqqında tənqidçilərin, ad oxucuların nə deyəcəkləri məni maraqlandırmır. Heç bir dəyər müəyyənləşdirmirəm, sadəcə vaxtı çatarı içimdən püskürürəm ki, qıdaya çevilsin. Mənim yazıçılığım başqa heç nə yoxdur. Zərif etinasızlıq halı – eqosentrik həyatdan doğan məntiqi nəticədir. Cəmiyyətdə mövcudolma prob-

Yazıçılıq haqqında düşüncələr

hamısı birdən. Hər şeyin mahiyyətindən daha tez baş çıxarıram. Söyqi-təbii olaraq dəqiq yozmalardan qaçıram: onlar nə qədər sadədirərsə, əsl sirr bir o qədər dərinədir. Bildiklərim isə daha izah olunmaz olur. Məni inam kimi sübuta ehtiyacı olmayan əminlik hərəkatə gətirir. Özüm üçün yaşayıram, amma bu cəhdimdə özünəvurğunluq və ya eqoizmdəki əsər-ələmət belə yoxdur. Sadəcə olaraq, mənə verilmiş ömrü yaşamağa çalışıram, bununla da dünyadakı müvazinəti saxlamağa kömək edirəm. Kainatda baş verən hərəkatə, doğuluşa, ölümə, dəyişmələrə yardımçı oluram və bunu hər gün bütün vasitələrlə edirəm. Nəyim var, hamısını verirəm. Ürəkəndən verirəm, amma özüm də nə bacarırsam, canıma çəkirim. Həm taxt-tac sahibi, həm dəniz qulduruyam. Mən Qız Qərbdən ayrıldıqdan sonra müstəqil bürçə çevrilmiş Tərəzinin təcəssümüyəm, bərabərlik rəmziyəm. Fikrimcə, dünyada hər bir fərd üçün kifayət qədər yer var, baxın, onlar nə qədərdir, ötüb-keçən anlar arasındakı dibsiz boşluqlar da, birçə nəfərin yaşadığı nəhəng dünyalar da, öz məni tapanları mükəmməlliyə çatdırmaqda dalğaları azad olan böyük dənizlər, adalar da saysız-hesabsızdır. Kənarından nəzər salanda, dünyada hər şeyin zənginlik və hakimiyyət uğrunda çarpışmalarına tabe olduğuna diqqət yetirəndə həyat kütlənin qaynayıb-qarışması kimi görünür, amma əsl həyat yalnız derinə baş vuranda, mübarizədən

rim, kəşib-doğrayıram – hamısı da əhvalımdan asılıdır. Yeganə tabe olduğum öz instinktərim, öz intuisiyamdır. Əvvəldən heç nə bilmirəm. Çox vaxt özümün də anlamadığım şeyləri təsvir edirəm – bilirəm ki, onlar vaxtı çatanda aydınlaşacaq, hansısa mənə kəsb edəcək. Mən yazan insana, yəni özümə, yazıçıya inanıram. Hətta onları ən kamil usta düzsə belə, sözlərə yox, dilə inanıram. Dil sözdən daha üstündür, çünki sözlər özlərinin nəyə olduqları haqda illüziya yaradır. Sözlər ayrılıqda mövcud deyil, bu vəziyyətdə onlar ancaq alimləri – etimoloqları, filoloqları və digərlərini maraqlandıra bilər.

Dildən ayrılmış sözlər quru qoz qabıqlarıdır, onlarda sirr tapmaq mümkün deyil. İnsan öz üslubu ilə, özü üçün yaratdığı dillə tanınır. Ürəyi təmiz olan üçün dünyadakı hər şey – buna əminəm – hətta ən mübhəm yazılar da şəffaf aydınlığa malikdir. Belə adam hər şeydə bir sirr görür, amma bu sirr müəmmadan xalidir, təbiidir, məntiqlidir və öz mahiyyəti ilə məqbuldur. Anlamaq heç də sirin üstünü açmaqda deyil, onu qəbul etməkdə, həyatdan ləzzət almaqda, onun sayəsində yaşamaqdadır. İstərdim ki, sözlərim azad olsun, dünyanın özü kimi, əvvəlcədən ağıla gəlməyən en və uzunluq dairələrinə düşərək, iqlim zolaqla-

ımtına etdiyim, öz iradəni buxovlaya bildiyim qədər mümkündür. Dahi yazıçı – həyatın, deməli, natamamın mücəssəməsidir. O, öz işini əziyyət çəkmədən görür, əməyinin nöqsansız olduğu təəssüratını yaradır və göstərir ki, yolu hansısa bir gözəgörünməz mərkəzdən başlayıb. Bu mərkəz, əlbəttə, onun beyin qırışlarının arasında yerləşmişdir, bütün yaranışın ritmini tuta bilən, ona görə də bu cür etibarlı, xarab olmayacaq, məhv edilməyəcək, elə yaranışın özü kimi möhkəm, müstəqil, nizamsız, məqsədsiz bir mərkəzdir. Sənət, həyatın necə dəyərli olduğundan başqa heç nə öyrətmir.

Böyük əsərlər onun yaradıcısı kimi sirdən aqah olan bir ovuc adlandıran savayı, hamıya qararlıq qalır. Onda olan xəbər, ismanc öz dəyərinə görə ikinci yerdədir, əsas – onun əbədiləşdirmək bacarığıdır. Buna görə də birçə nəfər başa düşən oxucunun olması onun üçün yetərlidir. Mənim inqilabçı olduğumu söyləyirdilər. Əgər, doğrudan da, belədirsə, onda bu, iradəmin əksinə baş verib. Mən dünyanın quruluşunun əleyhinə çıxıram. Özüm haqqında BlezSandranın sözləri ilə deyə bilərəm: "Mən inqilablaşdırıram". Bu, heç də inqilabçı olmaq deyil. Mən müsbət və mənfii ayıran arakəsmənin hər bir üzündə yaşaya bilirdim.

Ümumiyyətlə, sanıram ki, bu bölmələrin fəvqünə qalxmışam və gözəl ifadə olunmuş, amma etika kateqoriyalarından uzaq yazılarımla bu iki başlanğıcın hansısa harmoniyasını yaradıram. Hesab edirəm, sənət meydanından və onun təsir dairəsindən uzaq durmaq lazımdır. Sənət – sadəcə olaraq, yaşamaq vasitələrindən biridir, həyat isə ondan daha səxavətlidir. Sənət həyatın özündən üstün ola bilməz. O ancaq yol göstərə bilər, bunu isə nəinki tamaşaçılar, hətta sənətkarın özü də anlamır. Məqsədə çevriləndə sənət özünə xəyanət edir.

Sənətkarlar isə, adətən, həyata qalib gəlməyə çalışmaqda ona xəyanət edirlər. Onlar yumurta kimi bütöv olmalı bir şeyi iki hissəyə bölürlər. Mən tam əminəm ki, nə

Mən ilk addımlarımdan bildirdim ki, məqsəd deyilən heç bir şey yoxdur. Ən az iddia etdiyim, bütöv oları qavramaq, hər fraqmentdə, hər kitabda ancaq hiss elədiklərimi çatdırmağa çalışmaqdadır. Bu duyğular mənim sərgərdan həyatımın yaddaşı kimi peyda olur, mənə həyata daha dərinləndirən baş vururam: həm keçmişə, həm gələcəyə. Bax beləcə, dərin qatlara vardiyyə mənə dindən və ehkamlardan da üstün olan bir inam yaranır. Mən öz yazıçı taleyimə get-gedə daha etinasız oluram, ancaq insan qismətimə daha çox güvənirəm. Yazmağa təzə başlayanda heyran olduğum Nitsşenin, Dostoyevskinin, Hamsunun, hətta Tomas Mannın üslubunu cidd-cəhdlə öyrənirdim. Halbuki indi Tomas Manna adı bir peşəkar, öz işinin ustası olan bənnə, ağır yükü cidd-cəhdlə dardan at kimi, eşşək kimi baxıram

lemini mən hissiyatımı itirməklə həll elədim; əsl problem başqalarla ilə yanaşı yaşamağı öyrənməkdə və ya öz ölkəsinin çiçəklənməsinə çalışmaqda deyil, əsl problem - öz təyinatını anlamaqda və öz həyatını kainatın düzənli ritmi ilə eyni ahəngdə yaşamaqdadır. Özündə kainat və ruh kimi məfhumlarla həyəcənsiz düşünmək qabiliyyəti yaratmaq, "mənevî" oları qavramaq bacarığına yiyələnmək, eyni zamanda hər hansı bir şərhəndən, müddəadan, sübutdan, öhdəlikdən qaçmaqdadır. Cənnət – hər yerdədir, bütün yollar ora aparır, sadəcə bu yolla daha uzağa getmək lazımdır. Amma geri qayıdandan sonra qabağa getmək, yaxud yana, yuxarı, sonra isə aşağı enmək-

rına girərək, heç kimin hesablaya bilməyəcəyi ölçülərlə toquşaraq üzdüyü kimi üzsünlər. Bu ideali həyata keçirməkdə qabiliyyətimin olmadığını bəri başdan etiraf edirəm. Amma bu, heç də qanıma qarmırm. Hansısa yüksək bir mənada dünyanın özü uğursuzluqdan ibarətdir, o, natamamlığın ən təməllənmiş obrazıdır, uğursuzluğun dərkidir. Bunu dərk edəndən sonra uğursuzluq daha hiss olunmur. Yaradıcı, yəni sənətkar dünyanın ilkinə bənzəyir, əbədi Mütləq, Vahid, Hər Şeydir və özünü ancaq natamamlığı ilə ifadə edir. Bu – həyatın məğzidir, onun diriliyinin şəhadətidir. Son həqiqətə yaxınlaşmaq – fikrimcə, yazıçının ali məqsədi budur, – mübarizədən

vaxtsa incəsənət yoxa çıxacaq. Sənətkar qalacaq, həyat isə "incəsənət sahəsi" deyil, incəsənətin özü olacaq, sənətə aid olan hər şeyi qəti və birdəfəlik dəyişəcək. Düzünü desək, biz hələ yaşamağa başlamamışıq. Biz artıq heyvan deyilik, ancaq hələ insan da olmamışıq. İncəsənət yaranandan hər bir dahi sənətkar bunu dəfələrlə deyib, ancaq başa düşən az olub. İncəsənət öz həqiqi mahiyyətini tapan kimi itəcək. Axı o, sadəcə əvəzetmədir, birbaşa ifadə edə bilmədiyimizi çatdırmağa yardımçı olan rəmzi dildir.

(davamı gələn sayımızda)

Henri Miller
Tərcümə etdi: Ziya Fazil